

Γεώργιος Η. Νικολόπουλος

Δικηγόρος, Υπ. Δ. Δημοσίου Δικαίου

Συμμετοχή στο διεθνές συμπόσιο του Παντείου Πανεπιστημίου

*«50 χρόνια από το Μάη του 1968. Η Ευρώπη σε αναζήτηση για Δημοκρατία –
Ειρήνη – Δικαιώματα»*

με θέμα εισήγησης

«Η διαφάνεια στην πολιτική ζωή :Η υπόθεση Νοβάρτις».

Αθήνα, 8/3/2018

Οι νέοι σήμερα, είναι τα εγγόνια των νέων εκείνης της εποχής. Οι εποχές όμως άλλαξαν. Οι νέοι τότε αμφισβήτησαν την κοινωνία της κατανάλωσης και του θεάματος, την κοινωνία που οικοδομήθηκε στα ερείπια που άφησε ο Β' παγκόσμιος πόλεμος, αμφισβήτησαν τις σχέσεις ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, τα φύλα, τους λαούς, αμφισβήτησαν τη σχέση της κοινωνίας με το κλασσικό αντιπροσωπευτικό σύστημα και γενικότερα, το σύστημα. Ο Μάης του 68' βγήκε έξω από το μοντέλο σκέψης, πήγε πέρα από το κλασσικό σύνθημα των εργατικών διεκδικήσεων που συνοψιζόταν στο σύνθημα "metro-boulot-dodo", οι νέοι σκέφτηκαν out of the box και βρήκαν καινούριους τρόπους. «Κάτω η εξουσία» φώναζαν, όχι όμως για να ανέλθει στην εξουσία κάποιος άλλο κόμμα, αλλά για να έρθει η «φαντασία στην εξουσία».

Βέβαια, η αμφισβήτηση του αντιπροσωπευτικού συστήματος, ενισχύθηκε το 1958 και μετά, και ιδιαίτερα από το 1962 καθώς ήταν τότε που για πρώτη φορά έχουμε την θέσπιση του ημι-προεδρικού συστήματος και την αποδυνάμωση του κοινοβουλίου. Η μεταφορά αρμοδιοτήτων από τη Βουλή στον Πρόεδρο, δημιούργησε ζητήματα αδιαφάνειας στην πολιτική ζωή, πόσο μάλλον όταν ο θεσμός του ημι-προεδρικού συστήματος ήταν κάτι νέο και οι πολίτες δεν είχαν συνηθίσει την πολιτειακή αλλαγή.

Το παραπάνω δεν αποτελεί μομφή κατά του ημι – προεδρικού συστήματος, όμως είναι πρόδηλο πως όσο πιο σαφής είναι η διάκριση της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας, τόσο πιο ορθά πραγματώνεται ο έλεγχος.

Στην αντίθετη περίπτωση, όταν υπάρχει σύγχυση ανάμεσα στις εξουσίες μπορεί να δημιουργηθούν θεσμικές δυσκολίες όπως έγινε πρόσφατα στην υπόθεση Νοβάρτις, όπου η νομοθετική εξουσία μετατράπηκε (νόμιμα - συνταγματικά) σε δικαστική με αποτέλεσμα να ανακύψουν ορισμένα ζητήματα. Θα αναφερθώ στην κοινοβουλευτική διαδικασία που ακολουθήθηκε και η οποία ολοκληρώνεται την ερχόμενη Παρασκευή με την ψήφιση του τελικού πορίσματος. Προφανώς και δεν θα ασχοληθούμε με ερωτήματα που σκόπιμα τέθηκαν στη δημόσια σφαίρα για να διαστρεβλώσουν και που έχουν αυτονόητες απαντήσεις όπως π.χ σκευωρία – ή σκάνδαλο, επιτρέψτε μου εδώ ν' ανοίξω μία μικρή παρένθεση.

Το σκάνδαλο της Νοβάρτις είναι ένα παγκόσμιο σκάνδαλο, δεν επινοήθηκε εδώ στην Ελλάδα. Η Ελβετική Νοβάρτις, ως εκπρόσωπος του Γαλλο-Γερμανικού λόμπυ και με την ραγδαία οικονομική της ανάπτυξη ενόχλησε ιδιαίτερα το Αμερικανικό Λόμπυ των φαρμακευτικών εταιρειών που έχασε μία σημαντική μερίδα αγοράς. Ίσως και για αυτό το FBI να διερευνούσε ενδελεχώς αλλά ας μην κάνουμε εικασίες.

Η Novartis όπως και παρόμοιες εταιρίες, σύμφωνα με επίσημες αρχές δωροδοκεί γιατρούς και αξιωματούχους, με σκοπό να προωθούν τα φάρμακά της, πολλαπλασιάζοντας τα κέρδη της εταιρείας. Όταν οι παράνομες πρακτικές της αποκαλύπτονται, το πλήγμα για την εταιρεία είναι εξωδικαστικά πρόστιμα εκατομμυρίων ευρώ, που όμως φαντάζουν μικροποσά μπροστά στα τεράστια κέρδη της. Π.Χ. Στις ΗΠΑ, το 2005 40πολιτείες μήνυσαν την νοβάρτις η οποία πλήρωσε πρόστιμο 335 εκ. ευρώ. Το 2010 έγινε το ίδιο στην Ιταλία, επίσης έχουμε περιπτώσεις δωροδοκιών στην Ασία. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις η αντίδραση της εταιρείας είναι λίγο - πολύ η ίδια. Η Novartis «συνεργάζεται με τις Αρχές», δεσμεύεται να διορθώσει οποιαδήποτε παρατυπία και θεωρεί τις υποθέσεις «μεμονωμένα περιστατικά». Τα «λάθη» όμως επαναλαμβάνονται...και θα συνεχίσουν να επαναλαμβάνονται ως φυσική συμπεριφορά του καπιταλιστικού συστήματος.

Είναι απαραίτητη η ουσιαστική η διαφάνεια στην πολιτική ζωή μέσα από την εφαρμογή των θεσμών και του Συντάγματος. Κλείνω την παρένθεση, για να μπω στο κυρίως θέμα, τη σύσταση προ-ανακριτικής επιτροπής της Βουλής και το πόρισμα της σύμφωνα με την

συνταγματική ερμηνεία που ακολουθήθηκε αυτή τη φορά. Για να αντιληφθούμε το θέμα θα ασχοληθούμε με νομικές διατάξεις.

Τα αδικήματα που φέρονται να διαπράχθηκαν είναι τα εξής :

Απιστία κατά την υπηρεσία, Δωροληψία, και Νομιμοποίηση εσόδων από παράνομη δραστηριότητα.

Όταν λοιπόν η εισαγγελέας της διαφθοράς, η αρμόδια εισαγγελέας για την υπόθεση Νοβάρτις (σύμφωνα με το νόμο του 4022/2011) δέχθηκε καταθέσεις μαρτύρων που αφορούσαν πρώην μέλη της κυβέρνησης, έστειλε την δικογραφία αμελλητί στη Βουλή ώστε η Βουλή να αποφανθεί εάν τα ποινικά αδικήματα εμπίπτουν στο εφαρμοστικό πεδίο του άρθρου 86 του Συντάγματος και ως εκ τούτου στην αρμοδιότητας της Βουλής.

ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΒΟΥΛΗΣ

Καταρχάς το νομοθετικό πλαίσιο είναι ο νόμος 3126/2003 περί Ευθύνης Υπουργών και το άρθρο 86 του Συντάγματος όπως τροποποιήθηκε 2001, τα οποία στην ουσία δημιουργούν ευνοϊκό πλαίσιο για τα μέλη της Κυβέρνησης, καθώς ορίζουν μία ιδιαίτερα σύντομης προθεσμίας μέσα στην οποία η Βουλή μπορεί ν' ασκήσει ποινική δίωξη ενώ τους υπόλοιπους πολίτες δεν ισχύει η προθεσμία αυτή. Αν παρέλθει αυτή η προθεσμία άπρακτη, εξαλείφεται το αξιόποινο των πρώην Υπουργών. Αυτή η διάταξη έχει επικριθεί σφοδρά και ορθώς διότι έχει ως αποτέλεσμα την κατά πολύ ευνοϊκότερη μεταχείριση των υπουργών καθώς το ίδιο αδίκημα για τον Υπουργό θα παραγραφεί σε 3 χρόνια, ενώ για τον πολίτη σε 15 χρόνια, δημιουργώντας έτσι μία νομοθεσία 2 ταχυτήτων για τα ίδια αδικήματα. Επομένως, όποιο αδίκημα εμπίπτει στο εφαρμοστικό πεδίο του άρθρου 86, υπόκειται συνήθως σε παραγραφή.

Η αρμοδιότητα για την πρωτοβουλία άσκησης ποινικής δίωξης κατά μελών της κυβέρνησης ή υφυπουργών δεν είναι σε κάθε περίπτωση προκαθορισμένη. Μπορεί να ανήκει στη Βουλή (άρθρο 86 παρ.1 Συντάγματος) ή στη δικαιοσύνη που απονέμεται από δικαστήρια (αρ. 87 παρ. 1 Συντάγματος).

Συντρέχει, επομένως, μια ιδιότυπη περίπτωση, όπου δύο πολιτειακά όργανα, η Βουλή αφενός και τα Δικαστήρια αφετέρου διεκδικούν την αρμοδιότητα. Η επιλογή μεταξύ των δύο δικαιοδοσιών, κατά το Σύνταγμα, εξαρτάται από τη συνδρομή ενός όρου: αν τα εγκλήματα έχουν τελεστεί κατά την άσκηση των καθηκόντων των συγκεκριμένων πολιτικών προσώπων. Η συνταγματική ρύθμιση του θέματος δείχνει ότι προτάσσεται η

διερεύνηση της ενδεχόμενης αρμοδιότητας της Βουλής, ενώ η αρμοδιότητα της Δικαιοσύνης, προκύπτει παραπληρωματικά, για κάθε περίπτωση που δεν εμπίπτει στο άρθρο 86 του Συντάγματος. Ορθώς, λοιπόν, η διερεύνηση της πραγμάτωσης της σχετικής προϋπόθεσης ανατέθηκε από την ίδια συνταγματική διάταξη στη Βουλή.

Αμέσως συστάθηκε ειδική προανακριτική επιτροπή στη Βουλή για να διερευνήσει εάν τα αδικήματα (απιστία κατά την υπηρεσία, δωροληψία, και νομιμοποίηση εσόδων από παράνομη δραστηριότητα) τα οποία φέρεται να τέλεσαν ορισμένοι εκ των πρώην Υπουργών, εμπίπτουν στο άρθρο 86 του Σ δηλαδή αν τελέστηκαν κατά την άσκηση των Υπουργικών καθηκόντων.

Το άρθρο 86 του Συντάγματος ορίζει
1. Μόνο η Βουλή έχει την αρμοδιότητα να ασκεί δίωξη κατά όσων διατελούν ή διετέλεσαν μέλη της Κυβέρνησης ή Υφυπουργοί για ποινικά αδικήματα που τέλεσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, όπως νόμος ορίζει.

3. Η Βουλή μπορεί να ασκήσει την κατά την παράγραφο 1 αρμοδιότητα της μέχρι το πέρας της δεύτερης τακτικής συνόδου της βουλευτικής περιόδου που αρχίζει μετά την τέλεση του αδικήματος.

Υπό αυτό το πλαίσιο , η ειδική προανακριτική Επιτροπή της Βουλής ως δικαστήριο, εξέτασε αν η φύση των αδικημάτων της β) Δωροληψία, και της γ) Νομιμοποίηση Μαύρου Χρήματος- ξέπλυμα , αλλά και ο χρόνος τέλεσης αυτών, έγιναν ΚΑΤΑ ΤΗΝ άσκηση των Υπουργικών καθηκόντων.

Αν το πόρισμα της επιτροπής ήταν καταφατικό, αυτό θα σήμαινε ότι η Βουλή είναι η μόνη αρμόδια να ασκήσει ποινική δίωξη για τα υπουργικά πιο πάνω αδικήματα, αλλά ταυτόχρονα θα είχε ως αποτέλεσμα, την εξάλειψη του αξιοποίνου αυτών!

Σε αντίθετη περίπτωση, αν το πόρισμα της Βουλής δήλωνε αναρμοδιότητα, όπως και έγινε, αυτό πρακτικά σημαίνει 2 πράγματα. Αφενός τα αδικήματα αυτά δεν θα υπόκεινται στην ειδική σύντομη παραγραφή και αφετέρου η δικογραφία θα επιστρέψει στην αρμόδια εισαγγελία ώστε να συνεχιστεί η διερεύνηση.

Όσον αφορά το αδίκημα της απιστίας δεν θα ασχοληθούμε γιατί θεωρείται καθ' όλα συνυφασμένο με το υπουργικό καθήκον, και ως εκ τούτου παραγεγραμμένο.

Αντίθετα, το «ξέπλυμα βρώμικου χρήματος» δεν υπόκειται σε παραγραφή. Στην ιστορική διαδρομή εφαρμογής του άρθρου 86 του Συντάγματος δεν ήταν πάντα έτσι. Χρειάστηκε η απόφαση του Δικαστικού Συμβουλίου στην υπόθεση Τσοχατζόπουλου, για να ερμηνευθεί νομολογιακά το Σύνταγμα, με μια απόφαση-τομή που οδήγησε σε δίκη τον πρώην Υπουργό. Αυτή η ερμηνεία υιοθετήθηκε και στο πόρισμα για τη Νοβάρτις.

Αυτό που προκάλεσε το ενδιαφέρον επιστημονικά διότι άλλαξε την κοινοβουλευτική πρακτική, είναι η διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση που υιοθετήθηκε για το αδίκημα της δωροληψίας, πρώην δωροδοκίας. Το αν δηλαδή η δωροληψία από τον Υπουργό είναι αδίκημα που τελείται κατά την άσκηση των Υπουργικών του καθηκόντων ή όχι.

Οι βασικότερες ερμηνευτικές προσεγγίσεις κυρίως ποινικολόγων έχουν διαμορφώσει 3 εκδοχές του άρθρου 86 του Συντάγματος.

α). Στο άρθρο 86 του Συντάγματος (αρμοδιότητα Βουλής, αποσβεστική προθεσμία κλπ), να υπάγονται όλες οι πράξεις που τελούνται κατά την χρονική περίοδο της θητείας ενός Υπουργού. Η άποψη αυτή, όπως είναι φυσικό, δεν βρίσκει καμία υποστήριξη στη νομολογία ή στη θεωρία. Είναι η λεγόμενη ευρεία ερμηνεία καθώς διευρύνει το εφαρμοστικό πεδίο του άρθρου 86 του Σ. (Ηλ. Αναγνωστόπουλος)

β). Στο άρθρο 86 του Συντάγματος να υπάγονται τόσο οι πράξεις που τελέστηκαν ακριβώς κατά την άσκηση των καθηκόντων των Υπουργών όσο και εκείνες που τελέστηκαν «επ' ευκαιρία». Δηλαδή, που μπορούν να συσχετιστούν με τα καθήκοντα του Υπουργού. Είναι η ενδιάμεση εκδοχή.

γ). Στενότερη εκδοχή: στο άρθρο 86 παρ. 1 του Συντάγματος εμπίπτουν μόνο οι πράξεις, που τελέστηκαν «κατά την εκτέλεση των καθηκόντων». Δηλαδή μόνο τις κατά νόμο αρμοδιότητες του Υπουργού, π.χ Υπουργικές αποφάσεις.

Ας διευκρινιστεί ότι η διάκριση των περιπτώσεων (β) και (γ) παραπάνω είναι σαφής, π.χ. μια περίπτωση δωροδοκίας χάριν της μελλοντικής εύνοιας ενός Υπουργού σχετίζεται με τα καθήκοντά του, χωρίς να τελείται ακριβώς κατά την άσκησή τους. Ωστόσο, η δυνατότητα αντίστοιχης νομικής διάκρισης έχει διχάσει τη νομολογία και τη θεωρία.

Στη νομολογία (1/2011 ΑΕΔ) υπόθεση Τσοχατζόπουλου, ακολουθήθηκε η ενδιάμεση θέση κατά την οποία άσχετο με τα υπουργικά καθήκοντα παρίσταται μόνο το ξέπλυμα χρήματος και όχι η παθητική δωροδοκία υπουργού. Θεωρήθηκε δηλαδή ότι η δωροδοκία δεν τελέστηκε κατά την άσκηση των καθηκόντων του Υπουργού, αλλά επ' ευκαιρίας

αυτών, υπαγόμενη όμως στο εφαρμοστικόπεδίο του άρθρου 86 και την σύντομη παραγραφή του.

Κατά την ποινική θεωρία, συναντούμε υποστηρικτές της πιο στενής εκδοχή του άρθρου 86, (Λ.Μαργαρίτης, Ε. Συμεωνίδου -Καστανίδου) που υποστηρίζουν πως πρέπει να ακολουθηθεί η πλήρως περιοριστική προσέγγιση και να θεωρηθούν τόσο η δωροδοκία όσο και το ξέπλυμα χρήματος ως περιπτώσεις άσχετων με την άσκηση των υπουργικών καθηκόντων εγκλημάτων.

Την ίδια άποψη έχει και ο Λ. Μαργαρίτης ο οποίος αναφέρει σε μελέτη του «σεεπίπεδο ερμηνείας, οι προσφερόμενες για επιλογή λύσεις πρέπει να είναι στενές, έχουσες σημείο αναφοράς των εξαιρετικό χαρακτήρα του υφιστάμενου πλαισίου,... σεεπίπεδο εφαρμογής: οι κοινοβουλευτικές συμπεριφορές οφείλουν να αποτρέπουν την εντύπωση μεταμόρφωσης της ευθύνης σε ασυλία...»¹ και συνεχίζει «Το συγκεκριμένο συμπέρασμα, που αφήνει εκτός ειδικής δικαιοδοσίας όχι μόνον τη νομιμοποίηση εσόδων αλλά και το έγκλημα της δωροδοκίας, δεν είναι απαγορευτικό σε επίπεδο γράμματος του νόμου και οπωσδήποτε ανταποκρίνεται στον εξαιρετικό χαρακτήρα του οικείου κανονιστικού πλαισίου²».

Κατά τη συνταγματική θεωρία, όντως, η ειδική διαδικασία ποινικής ευθύνης των Υπουργών έχει θεσπιστεί κατ' απόκλιση και κατ' εξαίρεση³ δίνοντας προβάδισμα σε αυτήν την εκδοχή διότι βρίσκεται σε συνέπεια με τον γενικό κανόνα ότι οι εξαιρετικές ρυθμίσεις πρέπει να ερμηνεύονται με στενό και περιοριστικό τρόπο.Υπέρ αυτής, έχουν ταχθεί αρκετοί καθηγητές Νομικής σε ανύποπτο χρόνο, όπως ο ΠτΔ Προκόπης Παυλόπουλος, Α. Δημητρόπουλος, Θ. Φορτσάκης⁴.

¹(«Υπουργοί και Υφυπουργοί: παθητική δωροδοκία και νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα», Ποινική Δικαιοσύνη 2011, σελ. 490επ

²Βλ. άρθρο Ευάγγελου Βενιζέλου, 2011 με τίτλο«Εύκολοι μύθοι και δύσκολες αλήθειες για το άρθρο 86 του Συντάγματος και την ποινική ευθύνη υπουργών» <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=271385>

³(βλ. π.χ. Ν. Σοϊλεντάκη, σε Φ. Σπυρόπουλου - Ξ. Κοντιάδη - Χ. Ανθόπουλου - Γ. Γεραπετρίτη, Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Σάκκουλας 2017, άρθρο 86, αριθμός περιθωρίου 11, σελ. 1320).

⁴Βλ. επίσης πρόσφατα Θ. Φορτσάκη, Η ποινική αντιμετώπιση των υπουργών, Καθημερινή, 11-3-2018 και αναδημοσίευση σε www.cecl.gr, όπου με ρητή αναφορά στη δωροληψία γίνεται δεκτό: «Πράγματι, τα δικαστήρια, αντί να ερμηνεύσουν στενά και περιοριστικά τον κύκλο των αδικημάτων που καλύπτονται από την υπουργική προνομία, τον διεύρυναν υπέρμετρα. Κανείς λογικός πολίτης δεν αρνείται την ανάγκη προστασίας των μελών της κυβέρνησης έναντι αδικαιολόγητων διώξεων, αλλιώς ποιος θα αναλάμβανε τέτοια καθήκοντα και πώς θα τα ασκούσε με την ελευθερία που απαιτείται; Όμως πρέπει το περιεχόμενο των αδικημάτων που τελούνται «κατά την εκτέλεση» των υπουργικών καθηκόντων να ερμηνευτεί στενά, πολύ στενά, όπως επιβάλλουν η αρχή της ισότητας και η έννοια του κράτους δικαίου»

Εδώ, ενόψει της απώλειας της αποσβεστικής προθεσμίας, αλλά και ιδιαιτεροτήτων σε σχέση με το θεσμό της παραγραφής στο οικείο πεδίο, κρίσιμα είναι τα εξής: Ό,τι μείνει έξω από τα όρια που θέτει το ά. 86 Συντ., δηλαδή δεν θεωρηθεί ότι τελέστηκε κατά την άσκηση των καθηκόντων, σώζεται και θα μπορέσει να δικαστεί ενώπιον των τακτικών ποινικών δικαστηρίων. Άρα, η τρίτη άποψη, η στενή ερμηνεία είναι η ευνοϊκότερη για κάτι τέτοιο και αυτή που τελικά υιοθετήθηκε στο πόρισμα όπως αυτό θα ψηφιστεί την ερχόμενη Παρασκευή.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Το πόρισμα της Νοβάρτις ανέτρεψε το πόρισμα του Τσοχατζόπουλου. Το «προηγούμενο» της υπόθεσης Τσοχατζόπουλου ήταν σημαντικό βήμα, αλλά όχι επαρκές. Έκτοτε, το ζήτημα ωρίμασε. Η νομική θεωρία προχώρησε σε τομές.

Πλέον η δωροληψία-δωροδοκία δε νοείται υποχρεωτικά ως αδίκημα κατά την άσκηση των καθηκόντων Υπουργών και Πρωθυπουργών. Με αυτόν τον τρόπο, ανοίγει ο δρόμος στην τακτική δικαιοσύνη χωρίς προνομιακούς χρόνους παραγραφής για τα πολιτικά πρόσωπα. Επίσης, με αυτό το πόρισμα, καθαρογράφεται και θεσμικά η αποδοκιμασία του άρθρου 86 του Συντάγματος.

Βέβαια, οι νόμοι και το Σύνταγμα ερμηνεύονται πολλές φορές σύμφωνα με το πολιτικό αφήγημα και στόχο του κάθε πολιτικού κόμματος. Είναι η αέναη μάχη της αντιπολίτευσης και της κυβέρνησης, των πολιτικών προσώπων αλλά και των εξαιρέτων επιστημόνων και καθηγητών που εμπλουτίζουν την ατζέντας τους. Αν όμως είχε επικρατήσει η παλαιότερη επιστημονική ερμηνεία θα ήταν μία ερμηνεία *contra-legem* που πόρρω απέχει από το κοινωνικό αίτημα. Η διάγνωση, ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η συνταγματική νομιμότητα και τα κοινωνικά αιτήματα συμπίπτουν δεν είναι αυθαίρετη, ούτε δύσκολη. Το σύνολο των δημοκρατικών κομμάτων της χώρας μας έχουν εκφράσει γνώμη υπέρ της ριζικής αλλαγής του ισχύοντος άρθρου 86 του Συντάγματος, κατεξοχήν λόγω της προνομιακής αντιμετώπισης των ποινικών ευθυνών των πολιτικών με τη σύντομη εξάλειψη του αξιοποίνου των εγκλημάτων τους.

Ολοκληρώνοντας την εισήγησή μου θα ήθελα να πω πως δεν κατασκευάστηκαν ένοχοι. Από τη δικαστική έρευνα προέκυψαν ενδείξεις ενοχής. Αυτό βεβαίως, δεν τους καθιστά σε καμία περίπτωση *a-priori* ενόχους. Ούτε καν ύποπτους και πολύ περισσότερο

κατηγορούμενους. Οι πάντες οφείλουμε να αναλογιστούμε και να συναισθανθούμε τη δύσκολη θέση κάθε ελεγχόμενου, πολύ περισσότερο, εάν είναι αθώος.

Εν κατακλείδι, η εφαρμοσθείσα κοιν/κη πρακτική δίνει τη δυνατότητα στους αθώους να δικαιωθούν, στους ενόχους να καταδικαστούν, και στο πολιτικό σύστημα να κάνει βήματα ανάκτησης της χαμένης αξιοπιστίας του.